

МІЖ ПРАПОРОМ І МУЛЕТОЮ

Енциклопедія постмодернізму / За ред. Ч. Вілківіста і В. Тейлора; Пер. з англ. В. Шовкун; Наук. ред. пер. О. Шевченко. – К.: Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2003. – 503 с.

На думку укладачів Енциклопедії, "постмодернізм - це не так стиль, як безперервний процес, процес одночасного розпаду та перетворення в межах безлічі мистецьких, культурних та інтелектуальних традицій". Більше того, редактори й автори розглядають свою книгу як побудовану на засадах постмодернізму. Тобто є шанс натрапити на різноманітні постмодерністські суперечності як у текстах статей, так і в упорядкуванні матеріалу.

Термін "постмодернізм" слугує чи то мулетою, чи то прапором. В Україні він досить намозолів слух, аби нарешті не стало майже моветоном заглиблюватися в суперечки щодо притаманності його рис мистецькому продуктові національного творчого виробника.

У зв'язку з тим, що переважна дискусійна термінологія цього феномена чи артефакту (постмодернізму тобто) "не нашого" походження, такий досить вичерпний фоліант як згадана Енциклопедія (до речі, з червоного кольору обкладинкою, привіт мулеті та прапору) є дуже доречним для уточнення дефініцій. Бо мова постмодерністської критики, що постала з постструктуралізму, є однією з тих дослідницьких "пташиних мов", якими віртуозно володіють вибрані, а всім іншим постійно доводиться зіставляти свій метр із далеким севрським еталоном із Міжнародного бюро міри й ваги.

Ми звикли бачити в радянських та пострадянських довідкових виданнях примітки про мову походження терміна. Американська енциклопедія не вважає це доцільним. Лише в поодиноких випадках можна зустріти потрактування терміна мовою оригіналу. А такі уточнення мали б допомогти у випадках, коли автор статті дає визначення досить описові та позбавлені прямого формулювання. Наприклад, стаття про "пастиш" навидовижу неінформативна, не містить розрізнення пастишу від пародії (насправді пастиш прийшов

на зміну пародії), бо складається з трьох (sic!) речень. Але таке для Енциклопедії скоріше виняток: тут превалюють розлогі та детальні викладення з підпунктами, справді "статті", а не "нотатки".

У книзі, окрім власне деконструктивістських і постструктуралістських термінів або тих, що виринули з менеджменту й бізнесу ("глобалізація"), зустрічаються нібито прості загальнолюдські речі. Ось "бажання", що репрезентується виключно через мову, - "є всім, що існує". Читаємо таке суттєвисте: "Ви є тим, чого ви бажаєте. Саме тому бажання - це слово до того, як воно стає річчю. Бажання - це можливість задоволення у мові, через мову". Але якщо ви *забажаєте* (навіть лячно звертатися до цього метафізично випатраного слова) перевірити своє розуміння поняття "мови" за допомогою тієї ж Енциклопедії, то побачите "тримучу суміш" цитат із корифеїв письменства та дослідників, з якої й вибирється, нарешті, щось максимально прийнятне на випещений смак: чи то гайдегерівська "оселя Буття", чи то мова як "загальна сума" особи, яка говорить (Пірс). Але ж і мова - наймолодше божество інтелектуальної еліти - майже дискредитована завдяки епістемологічній невпевненості.

До Енциклопедії входять дуже цікаві, не позбавлені навіть деякої інтимності, статті про відомих людей, що так чи інакше були предтечею або відтворили ті світоглядні зміни, за яких стало можливе виокремлення постмодернізму. Розповідь про Марселя Дюшана розпочинається з визначення його як художника та майстра гри в шахи. Добре представлений Енді Воргол - предмет українських національних гордоців - американський поп-художник, кінорежисер та медіафеномен. Його картини, в яких унікальність замінена серійністю, а оригінальність - відтворенням копій, чим вони, власне, й зруйнували попередні традиційні цінності живопису, кілька років тому побачив Київ. Воргол, крім усього іншого, був відомий і як дуже своєрідний кінематографіст: установив камеру, включив мотор і пішов. Плівка просто склеювалася там, де вона закінчувалася. Для прихильників іншого кіно - статті "кінонаратив" і "кіностудії". Не забуто й театр та музику. Взагалі багато різноманітних студій описується в межах постмодернізму (та чи є в нього межі?). Наприклад, жіночі, гей-лесбійанські, афроамериканські студії або ж комунікаційні, критичні правничі, літературні, культурні та французькі студії.

Постмодернізм - це річ настільки свіжа, що один з авторів терміна сам написав статтю до Енциклопедії. Йдеться про бельгійського живописця, художника нью-медіа й теоретика Юго

Ермана, відомого під псевдонімом Доктор Юго, що вигадав термін "телесинестезія" - завдячуючи грецьким словам "теле" та "синестезія". Нові медіа та Інтернет породжують особливу форму комунікації, інформація отримана завдяки їм - телематична. А закладена в поняття "синестезія" чуттєва взаємодія допомагає пережити настільки інтенсивний досвід, "ніби Айнштайн і Маргіт зустрічаються одне з одним у віртуальному середовищі".

Автори Енциклопедії не залишили поза увагою кіборгів, а також "тіло без органів" (останнє - з досвіду шизофренічного дискурсу). Взагалі шизофренія та параноя - чудовий полігон для адептів постмодернізму. На думку Жака Лакана, людське знання параноїдалне у своїй найзагальнішій структурі.

Видовище "тіла без органів", що привласнює органи для "неорганічного" функціонування заради спільної битви проти організму, схоже на натуралістичні сцени з фільму жахів. Дослідженням подібних станів займалися Жиль Дельоз і Фелікс Гваттарі. В етичному плані теоретиків цікавило: як можна вивільнити шизофренію як силу людства й природи, не творячи при цьому шизофреніка?

Однією з помітних складових постмодерністської критичної думки стали гей-лесбійські студії й теорія збочень. Серед іншого, ця теорія прагнула знайти гомосексуальні та нормальні елементи мислення в кожній людині та в кожному тексті. Вона активно цікавилася зв'язками між авторами-збоченцями та їхніми творами, хоча й погодилася з руйнацією категорії "автора", йдучи за Роланом Бартом і Мішелем Фуко. Справді, можливості гомосексуальних, лесбійських або збочених бажань і втіх не обов'язково мають бути чужими суб'єктові, який пізнає.

Після "смерті Бога", яка є одним з аспектів постмодерністської чутливості, можлива постструктуралістська приказка: "Нема Тексту, крім Тексту, й Інтертекст пророк його". Зі всіх світових релігій Енциклопедія присвятила окрему статтю лише буддизмові. Це пояснюється тим, що "головні ідеї постмодернізму зливаються із запереченням сутності в буддизмі" та мають широкі аналогії з буддійською доктриною "не-я". Згадки про інші релігії можна знайти за допомогою алфавітного покажчика. Найбільше поталанило християнству завдяки великій статті про Сйорена К'єркегора. Трохи менше - юдаїзму. А іслам взагалі не внесений до алфавітного покажчика.

Остання стаття енциклопедії постмодернізму - не на літеру "Я", а на літеру "Х". В іксі поєднується невідоме й непізнане, щоб

знайти собі місце "в окремій стилізації невизначеності, регресу та містицизму". Дослідження Айзека Азімова та різноманітні теорії Х-протоколів, Х-файлів та Х-хромосом і т. ін. - репрезентують цю тему.

Отже, книга переважно виправдала наші постмодерністські сподівання. Система перехресних посилань стане в пригоді й тим, кому ні до чого список літератури англійською в кінці кожної статті. Можна навіть написати листа окремим авторам із вражаючого їх переліку напочатку книги (там сказано, з якого кожен із них університету або коледжу). Читач ТАКОЇ Енциклопедії може й надалі спекулювати терміном "постмодернізм", а може - зі знанням справи - виступити проти подібних спекуляцій.

Наталка Бельченко